

Institutul Ludwig Boltzmann pentru
Studiul Problematicii Religioase a
Integrării Europene

*PENTRU O DEMOCRAȚIE A
VALORILOR: STRATEGII DE
COMUNICARE RELIGIOASĂ ÎNTR-O
SOCIETATE PLURALISTĂ*

Seminar internațional organizat la
Colegiul Noua Europă, București
30 noiembrie - 1 decembrie 2001

Colegiul Noua Europă

Redactor: Irina Vainovski-Mihai

Pentru o democrație a valorilor: Strategii de comunicare
religioasă într-o societate pluralistă

Copyright © 2002 – Institutul Ludwig Boltzmann pentru
Studiul Problematicii Religioase a
Integrării Europene și
Colegiul Noua Europă

ISBN 973-85697-3-7

Antena bisericii. Presa bisericească între propovăduire și imagine

Radu PREDA

1. Schimbarea de context

Căderea comunismului a însemnat pentru Bisericile din Europa de Est reluarea discursului public. Majoritatea acestora a continuat și pe durata regimului ateu să fie o voce, dar ceea ce ea comunica liturgic și spiritual nu își găsea amplificarea dorită în spațiul larg al societății. Acoperind metode diferite, de la toleranță interesată la combatere pe față, politica religioasă a comunismului est-european a avut un element constant: menținerea mesajului creștin în limite parohiale. În România, acest fapt nu a împiedicat dezvoltarea teologiei și apariția, chiar dacă în tiraje reduse,¹ a unor lucrări de mare valoare în reviste și edituri bisericești de o anumită ținută. Este suficient să amintim aici continuarea publicării ediției românești a *Filocaliei*, în tâlcuirea Părintelui Stăniloae, apariția celor cinci volume despre arta creștină în România (inițiativa aparținând directorului de atunci al Institutului Biblic și de Misiune, Arhimandritul Bartolomeu Valeriu Anania), inițierea colecției Părinți și Scriitori Bisericești (abreviere uzuală: PSB), tipărirea *Cursului de ascetică și mistică* precum și a *Dogmaticii* aceluiași Părinte Stăniloae, a unei serii neegalate până acum de manuale

¹ Calculate în funcție de numărul parohiilor, ceea ce însemna în medie 10.000, tiraje uriașe pentru piața de carte actuală.

pentru seminarii și institute teologice. În toată această perioadă, înfruntând nemiloasa dar și stupida cenzură a Departamentului Cultelor (unde termenul „teleologie” era înlocuit sistematic cu cel de „teologie”!), au apărut cu regularitate o seamă de reviste precum *Studii Teologice* sau *Ortodoxia*, citite cu interes din două motive: erau diferite față de publicațiile de propagandă ale regimului – și aceasta în ciuda inevitabilelor accente laudative din articolele introductive – și ofereau găzduire unor autori incozi din punct de vedere ideologic și care nu mai aveau acces la spațiul tipografic al publicațiilor laice. Nu este mai puțin adevărat că, la o privire atentă, multe pagini din cele publicate înainte de 1989 nu mai rezistă astăzi și sunt chiar jenante. Să ne gândim la textele protocroniste sau la cele în care se încerca comunizarea mesajului creștin prin teme de genul „munca și pacea la Sfinții Părinți”. Puse toate la un loc însă, încercând un bilanț sumar și comparându-l cu evoluția de după 1989, scrisul teologic din anii regimului comunist poate fi considerat, în ciuda slăbiciunilor evidente datorate nu în ultimul rând contextului, unul surprinzător de dinamic și pe alocuri chiar profetic. Este motivul pentru care, atunci când vorbim despre dimensiunea jurnalistică a discursul public de azi al Bisericii Ortodoxe Române, nu trebuie să ocolim deceniile dintre 1948 și 1989.² Aceste decenii se înscriu în istoria mai largă a presei bisericești românești și vor trebui să facă obiectul unor sinteze istoriografice viitoare.³

² Pentru considerații pertinente pe marginea scrisului teologic și a protagoniștilor acestuia înainte și după 1989, vezi D. Ciachir, *Cronica ortodoxă*, ediție definitivă, Iași, Editura Timpul, 2001.

³ Pentru perioada secolului al XIX-lea și începutul celui următor, vezi lucrarea lui O. Ghibu, *Ziaristica bisericească la români. Studiu istoric*, Sibiu, 1910. Scurte trimiteri de ansamblu la evoluția presei bisericești românești, vezi mai cu seamă în lucrările istoriografice de sinteză ale Pr. Acad. Prof. dr. M. Păcurariu, cum ar fi cea mai recentă: *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.

Nu este mai puțin adevărat că, la mai bine de un deceniu de la căderea Zidului Berlinului, scrisul teologic-bisericesc trebuie măsurat după alte criterii. Ceea ce înainte putea fi îngăduit și scuzat de circumstanțe, performanța fiind realizată de regulă în ciuda opreliștilor de tot felul, provenite inclusiv din mediul uman al Bisericii, este astăzi supus altor exigențe. Astfel, o publicație bisericească actuală nu mai este receptată ca alternativă la discursul oficial, ci trebuie să se constituie, pe fundalul unei vieți culturale complexe, într-o alternativă la alte propuneri, să între, că vrea sau nu vrea, într-o emulație ce nu dă pace și care contrazice mulțumirea de sine de până acum. Cum teme teologice tratează și alte reviste, iar uneori chiar cu competență, responsabilii publicațiilor teologice propriu-zise nu trebuie să se mire că acestea nu mai sunt citite cu același interes de odinioară. Mai mult, deschiderea geografică a adus cu sine accesul mai larg al publicului interesat la publicații similare din străinătate, iar ca urmare comparația s-a transformat în instrument de evaluare a producției autohtone. Or, la o comparație cu aceste publicații, inclusiv cu cele editate de către Bisericile Ortodoxe locale din diaspora europeană și americană, se vede că tocmai lipsa spiritului (auto)critic explică în bună parte întârzierea enormă cu care presa bisericească de la noi înțelege să răspundă la întrebările timpului. Această *forma mentis* a fost intuită, încă din primii ani ai deceniului nouă, drept principala cauză a stării nesatisfăcătoare a presei bisericești actuale. Pentru schimbarea acesteia avea să se pronunțe și o întâlnire asupra căreia am dori să ne oprim în cele ce urmează. Este un *memento* necesar reconstruirii, fie și numai parțiale, a drumului parcurs până acum și care se poate constitui, la fel de bine, în cheia unei hermeneutici prospective, în punct de reînnoit start.

2. Dinamica Evangheliei

În zilele de 17-19 mai 1994 avea loc la Cluj, sub auspiciile revistei *Renașterea* a Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, primul seminar dedicat presei bisericești ortodoxe.⁴ Organizat în colaborare cu Academia Evanghelică de Presă de la Frankfurt am Main, seminarul „Presa bisericească într-o societate post-totalitară” pleca de la constatarea discrepanței dintre menirea acestui tip de presă și ceea ce ea oferea și oferă încă. Textul-întâmpinare formulat atunci constata că în România anului 1994 nu există, cu mici excepții, o presă bisericească pentru lume, ci pentru ea însăși. Mai departe, scurta privire asupra presei bisericești⁵ regreta lipsa unei gândiri de perspectivă precum și absența voinței de a aborda un alt stil și un alt registru:

Același aer atemporal, în care doar pastoralele de Paști și de Crăciun ne indică în ce anotimp suntem, aceleași articole în care se exaltă „corabia vieții”, ce plutește pe „oceanul ispitelor”, aceleași relatări despre „minunea” descinderii ierarhului locului în nu știu ce sat, aceleași sfaturi morale date cu aceeași lipsă de realism etc. (...) Nelucrând cu precădere cu știri sau informații, așa cum lucrează presa laică,

⁴ Lucrările seminarului au fost publicate în limba germană de către Evangelische Medienakademie/ cpa, *Dokumentation. Kirchliche Presse in einer post-totalitären Gesellschaft – Die Rumänische Orthodoxe Kirche diskutiert Chancen der kirchlichen Berichterstattung*, Symposium vom 16. bis. 19. Mai 1994 in Cluj (Klausenburg), Frankfurt am Main, 1995.

⁵ R. Preda, „Scurtă privire asupra presei bisericești din România anului 1994”, în: *Renașterea* 5 (1994) 3. Textul a fost preluat și de *Vestitorul Ortodoxiei* 117 (1994) 6. Seminarul de la Cluj a fost prezentat pe larg de către Mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului în editorialul „Presa bisericească” din *Învierea* 14 (1994) 1-2.

presa bisericească are la bază speciile genului discursiv teologic, întemeiate toate pe coerență dogmatică și libertate teologumenală (acolo unde Biserica nu s-a pronunțat încă). (...) În clipa în care semnatarul unui articol destinat presei bisericești nu uzează de această libertate, cantonând în irealitate și imobilism, în gravitate morbidă alterată cu sentimentalism dulceag, presa bisericească se face pe sine, prin astfel de articole, purtătoare de secularizare; ea acreditează o imagine falsă a Bisericii și alimentează o periculoasă luare în deșert a numelui lui Dumnezeu.

Tocmai pentru a arăta legitimitatea unei astfel de analize lucide, faptul că exercitarea spiritului critic nu este sinonimă cu atacul sau acuza, seminarul de la Cluj își plasa demersul sub semnul distincției făcute de Origen:

Chiar dacă este adevărat că „prin multă vorbire omul nu-i scutit de păcat” și dacă e tot așa de adevărat că Solomon n-a păcătuit când a scris mult și nici Pavel n-a păcătuit când și-a prelungit vorbirea până la miezul nopții, atunci va trebui să cercetăm ce înseamnă de fapt multă vorbărie, iar după aceea vom trece la cheștiunea „să nu scrii cărți multe”. Într-adevăr, tot Cuvântul lui Dumnezeu, care la început era la Dumnezeu, nu înseamnă vorbă multă, întrucât nu sunt mai multe cuvinte, căci Cuvântul lui Dumnezeu este unul singur, cuprinzând doar mai multe idei, dintre care fiecare este o parte a cuvântului întreg. (...) Așadar, putem zice că orice vorbitor care spune lucruri străine de cinstirea adusă lui Dumnezeu face vorbărie, pe când cel ce spune Adevărul, chiar dacă vorbește despre toate ideile posibile, așa încât să nu lase de o parte nici una dintre acestea, spune mereu un singur Cuvânt.⁶

⁶ Origen, *Scrieri alese*, Partea a doua, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 337-338.

Ducând mai departe concluzia lui Origen, putem spune că, indiferent de câte mijloace de comunicare folosește, Biserica propovăduiește unul și același Cuvânt. Este în esență și mesajul Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului de la deschiderea lucrărilor seminarului dedicat presei bisericești. Acesta sublinia dimensiunea dinamică a Evangheliei pe care o pune în lumină implicarea Bisericii în viața cetății prin mijloacele de comunicare în masă:

Tema „Presa bisericească într-o societate post-totalitară” sau rolul mass-media în Biserică pare foarte nouă și aproape revoluționară pentru mentalitățile noastre ortodoxe, noi fiind obișnuiți să credem că modalitatea de răspândire a Cuvântului lui Dumnezeu prin radio, televiziune și ziare aparține altor confesiuni. (...) Este extraordinar zelul pe care îl depun în special neoprotestanții în a-și expune învățătura de credință prin posturile de radio și televiziune. De aceea, să nu (...) acceptăm ideea că mass-media creștine reprezintă o chestiune ce aparține numai „celorlalți”. (...) În privința aceasta, va trebui să ne aducem aminte de dimensiunea dinamică a Evangheliei și să părăsim, dacă cumva am avut, acel concept de Evanghelie statică. (...) În acest context, ar fi bine să se dezbată modul – nu nou, dar înnoit! – de a regândi noțiunea de Tradiție în Biserică și trăirea ortodoxă. Problematika mijloacelor de comunicare creștine este o excelentă ocazie pentru aceasta.⁷

În cele de mai sus se observă nu numai dorința de a da mărturiei creștine un sens pe măsura timpului, ci, aplicat la chestiunea presei bisericești ca parte a mass-media, de a reabilita scrisul jurnalistic creștin. Îndemnul Arhiepiscopului Clujului vine în întâmpinarea unei constatări mai generale în

⁷ Bartolomeu al Clujului, „Tradiția din mers”, în: *Renașterea* 8 (1994) 9.

cea ce privește o neglijență gravă a teologiei ortodoxe în domeniul hermeneuticii și, implicit, al comunicării rezultatelor acestui efort interpretativ. În prefața la volumul său *Puterea cuvântului. O introducere în hermeneutica ortodoxă*, John Breck nota:

Una dintre datoriile cele mai urgente ale Bisericii (ortodoxe, n.n.) de azi este regăsirea viziunii patristice asupra calității dinamice a Cuvântului ca instrument prin care Dumnezeu Se descoperă și Se comunică.⁸

Revenind la seminarul de la Cluj, concluziile acestuia au fost formulate în termenii următori:

1. Pornind de la constatarea că nu s-a ajuns să se precizeze statutul presei bisericești și al jurnalistului bisericesc, participanții la seminar și-au exprimat dorința ca autoritatea bisericească să încurajeze eforturile de găsire a unui loc bine stabilit presei bisericești în structura actuală a Bisericii.
2. Biserica va trebui să încerce să vadă în presa bisericească o cale de activare a dimensiunii sale profetice, să abordeze prin ea semnele timpului, să redeschidă canalele de comunicare între diferitele structuri și segmente ecleziale, mai precis între cler și ierarhie, ierarhie și credincioși, credincioși și teologi.
3. Mai departe, presa bisericească ar trebui să devină un virtual liant în spațiul credinței românești într-un moment în care fărâmițarea pe plan social e mai mult decât evidentă.
4. Prin tematica pe care o abordează, de la explicarea vieții Bisericii, în ansamblul ei, până la lecturile teologice făcute temelor de mare actualitate, presa bisericească este datoare

⁸ J. Breck, *La puissance de la parole. Une introduction à l'herméutique orthodoxe*, Paris, Éditions du Cerf, 1996, p. 11.

să îndeplinească o funcție formativă. Din acest punct de vedere ea va trebui să devină un activ factor catehetic și misionar.

5. În fine, se impune ca presa bisericească să nu fie un simplu spațiu auctorial, ci unul al mărturisirii, al diaconiei. La rândul său, jurnalistul bisericesc să fie în primul rând un mădular al Bisericii, iar nu doar un redactor sau reporter fără identitate.⁹

În afara acestor concluzii cu caracter general, participanții la întâlnirea dedicată presei bisericești au mai făcut o seamă de recomandări practice precum: repetarea unor astfel de întâlniri, colaborarea mai intensă a redactorilor diferitelor publicații ale Bisericii, receptarea intereparhială a presei bisericești, schimburile de texte și teme, colaborarea mai strânsă cu Biroul de Presă al Patriarhiei, încurajarea de către cei în drept a teologilor ce doresc să se specializeze în jurnalism.

3. Adecvarea la actualitate

Ecourile seminarului de la Cluj au fost puține și, cu tot realismul necesar în analiza unor fenomene ce au nevoie de timp îndelungat pentru a se contura, se poate spune că sămânța aruncată atunci a dat roade. Poate prea puține în raport cu așteptările – ale inițiatorilor de atunci, dar nu mai puțin ale cititorilor de ieri și de azi – roadele se văd mai cu seamă la nivelul tehnoredactării, al punerii în pagină, al deosebirii dintre articol și studiu, al preluării unor genuri jurnalistice precum editorialul, interviului, știrii, portretului și, mai rar, reportajului. În ceea ce privește acest ultim gen, este semnificativă frecvența lui foarte rară atâta vreme cât un reportaj adună

⁹ Apud *Vestitorul Ortodoxiei* 117 (1994) 1-2.

în sine virtuțile mai tuturor genurilor jurnalistice și presupune un grad evoluat de creativitate, dar și de specializare.

Aceste evidente îmbunătățiri structurale ale unor publicații bisericești au darul de a scoate și mai mult în evidență, prin contrast, deșertul tipografic al altor publicații ce nu au făcut până acum nici un efort minim de adaptare constructivă la orizontul de așteptări al propriilor cititori și mai cu seamă al celor virtuali, „cuceribili” numai prin formule pe măsură. Or, dacă păstrarea tiparului cu plumb poate fi justificată economic și uman (tipografiile formați la această școală nu mai găsesc loc de muncă într-o breaslă ce a trecut deja de mai bine de un deceniu la tiparul *offset*), de nejustificat rămân alte aspecte. Așadar, dacă evoluția este în cazul unor publicații bisericești atât de evidentă la nivelul formei, în vreme ce la altele nu s-a mișcat mai nimic, nu același lucru se poate spune despre conținutul propriu-zis. Între mediu și mesaj persistă încă o discrepanță periculoasă. Astfel, fără a da exemple nominale, este cultivată în continuare imaginea unei prese bisericești care se concentrează exclusiv pe figura ierarhului locului și, în consecință, abundă fotografiile ale acestuia. Nu este de mirare, în acest context, că avem deja un curent „iconoclast” în rândul cititorilor. Mai departe, se perpetuează din păcate formula ziarului „oficios”, plin de cuvântări și declarații, în care practic efortul jurnalistic se reduce la intercalarea, uneori, a subtitlurilor. În rest, publicațiile respective oferă un spațiu secund, ultimele pagini, articolului propriu-zis, cel care justifică în fapt numele de revistă. Nu în ultimul rând, este tristă absența temelor cu adevărat actuale, tratate cu competența asigurată numai de un cerc de colaboratori, clerici și laici, cultivat cu discreție și eficiență. Fideli principiului că identificarea sursei unei boli este primul mare pas către vindecare, să încercăm lămurirea originii acestor atitudini.

Una dintre explicațiile profunde rezidă în neîncrederea sau chiar disprețul unora dintre diriguitorii eclesiastici față de actul jurnalistic în general. Chiar dacă este de cele mai multe ori întemeiată, distanța față de jurnalismul practicat mai ales la noi, caracterizat prin subcultură și tendențiozitate, nu trebuie să fie extinsă la toate formele de expresie ale acestuia, cu atât mai puțin asupra aceluia jurnalism militant creștin ce doar cu mare greutate își impune și păstrează locul în paginile cotidianelor. Or, este o evidență faptul că, dacă vocea Bisericii se mai face auzită în mijloacele de comunicare în masă, aceasta se datorează angajamentului unui număr relativ restrâns de laici. Cum presa laică este greu de controlat, gândirea ierarhică nu dorește să lase libertate propriilor publicații și, în contraponderă, le discreditează pe cele existente în afara sferei directe de influență. O atitudine păguboasă ce explică în parte eșecul programat al încercărilor de până acum de a înființa o publicație de tiraj mare a Patriarhiei, un cotidian sau cel puțin un săptămânal de atitudine și comentariu creștin în care să se recunoască toate segmentele spirituale și culturale ale Bisericii.¹⁰

Pe lângă această neîncredere, față de jurnalism și față de laici deopotrivă, mai funcționează un clișeu mental potrivit căruia articolul de ziar nu este demn de luat în seamă, nu este ceva serios și cu atât mai puțin ceva durabil. Pe scurt: nu face parte din „operă”. Se uită aici, de pildă, că un „teolog nespecialist” precum Nae Ionescu a lăsat posterității mai cu seamă articole, cu nimic mai prejos decât volumele doldora de redundanțe și note de subsol, singurele care, atunci ca și

¹⁰ Absența unui „cotidian creștin sau a unui săptămânal menit să cântărească ziua din perspectiva eternității” este regretată și de T. Baconsky, *Ispita binelui. Eseuri despre urbanitatea credinței*, București, Editura Anastasia, 1999, p. 82 ș.u.

acum, par să crediteze scrisul teologic serios.¹¹ În celebrul articol *Pentru o teologie cu „nespecialiști”* din primul număr al revistei conduse de G. Racoveanu, o publicație cu un subtitlu scurt dar acoperind un întreg program: *Revistă de critică teologică*, Nae Ionescu puncta lipsa adecvării teologiei la orizontul de întrebări al epocii, o lipsă care trimitea, fie și indirect, la absența unor publicații care să încurajeze acest exercițiu de actualizare:

Ceea ce caracterizează teologia rumânească de azi – și mă gândesc anume la teologia oficială – este, între altele, incapacitatea ei de a gândi și expune problemele teologice în termeni actuali. (...) Literatura teologică rămâne încă uscată, goală de sens și de actualitate, ea pornind deocamdată aproape exclusiv din lumea facultăților de teologie, ale căror contacte cu viața de iubire a obștei Bisericii sunt așa de incidentale. (...) „Nespecialiștii” ar putea să aducă – în anumite condițiuni – o prospețime și o noutate de formulare, pornită din trăirea directă a valorilor religioase, de cari teologia de școală este prin însăși natura ei actuală categoric incapabilă.¹²

Nimic nu ne împiedică să vedem în acești „nespecialiști” pe gazetarii creștini, pe cei care, „în anumite condițiuni”, pot aduce un plus de culoare într-un peisaj abandonat de prea multă vreme celor care se pricep să mânuiască doar negrul și

¹¹ În ceea ce privește calitatea și impactul unor articole teologice, avem exemplul strălucit, în ciuda perioadei scurte de existență, a *Predaniei*. Un gest admirabil de recuperare a memoriei jurnalismului bisericesc-teologic și al profilului lui Nae Ionescu ca inspirator al acestui mod de articulare a credinței îl reprezintă volumul *Predania și un Îndreptar ortodox cu, de și despre Nae Ionescu teolog*, antologie prefăcută și realizată de diac. Ioan I. ICĂ jr, Sibiu, Editura Deisis, 2001.

¹² *Predania...*, pp. 19-20.

albul. La rândul lui, pentru a lua și un exemplu din grădina teologiei de școală, pe cât de copleșitor pe atât de obligant, Părintele Stăniloae a scris un număr copleșitor de mare de texte-efemeride. Trei sferturi din bibliografia lui este formată din genul scurt al articolului sau comentariului de gazetă bisericească ori revistă teologică.¹³ Nu întâmplător îi încredința Mitropolitul Bălan tânărului profesor de la Sibiu conducerea *Telegrafului* și nu întâmplător acesta avea să acorde atenția cea mai mare imprimării unei direcții vii și actuale venerabilei publicații ardeleni. Plasate în contextul lor precis și înțelese pe măsură, articolele Părintelui Stăniloae din epoca sibiană sunt o lectură obligatorie pentru redactorii publicațiilor bisericești. Văzute măcar și ca spații de formare a stilului, ca poligoane de încercare a temperamentului teologic, aceste texte au meritul de a demonstra că esențialul poate fi exprimat și nepretențios, fără note de subsol, spontan, în grabă chiar, așa cum suflă Duhul.

Mai mult, se uită deseori faptul că Sfinții Părinți – a căror operă este formată mai cu seamă din scrisori și tratate scurte ca răspuns la întrebări punctuale – au făcut uz în mod constant de instrumentele comunicaționale ale vremii lor. Fie că vorbeau în agora, fie că mergeau din comunitate în comunitate, trimiteau mii de scrisori sau vorbeau de la amvon altor mii de oameni, ei concretizau zilnic acea dimensiune dinamică a Evangheliei

¹³ Vezi *Bibliografia Părintelui academician profesor dr. Dumitru Stăniloae*, alcătuită de Prof. Gh. Angheliescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993. O prezentare succintă a activității jurnalistice a Părintelui Stăniloae la Sibiu oferă textul lui D. Abrudan, *Pr. Prof. D. Stăniloae, redactor la „Telegraful Român” – un patronaj de excepție*, în: *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Sibiu, Editura și Tiparul Arhiepiscopiei Ortodoxe Sibiu, 1993, pp. 68-73.

de care amintea Arhiepiscopul Bartolomeu. Motiv pentru care, împreună cu Dan Ciachir, se poate afirma în cel mai autentic spirit patristic înțeles în cheie modernă:

Dacă ar fi trăit mai aproape de noi, Sfântul Vasile cel Mare sau Sfântul Ioan Gură de Aur și-ar fi dat la tipar predicile care sunt niște strălucite articole.¹⁴

Referitor la îndreptățirea mai profundă, teologică, a actului jurnalistic creștin, a articolului de ziar ca pandant interpretativ al articolului de credință, Teodor Baconsky nota în continuarea celor afirmate de semnatarul „Cronicii ortodoxe” de la *Cuvîntul*:

Se pune întrebarea temeiului unei prese creștine. Unii s-ar grăbi să o excludă, fiindcă editorialul nu e un gen patristic, sau fiindcă Dumnezeu și Mamona nu pot fi slujiți laolaltă. Alții ar spune că, la capătul experienței comuniste, nimeni nu mai suportă maximalismul etic, fie el tradus prin dădăceli acre, normative îmbufnate sau admonestări victoriene. Îi înțeleg pe agnosticii libertarieni: o mână de intelectuali urbani, preumblați și pretențioși, care nu vor decât pacea autonomiei. Nu înțeleg însă pasivitatea creștinilor față de lipsa unei prese care să confere sens și substanță crezului lor afixat. Eu unul am naivitatea de a crede că orice refuz al lumii (excepție făcând monahii) divulgă o gravă carență a iubirii.¹⁵

¹⁴ D. Ciachir, *Gânduri despre Nae Ionescu*, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 108.

¹⁵ T. Baconsky, op. cit., pp. 83-84. De același autor vezi și un text scurt, dar alert, tratând condițiile unei prese creștine (și implicit bisericești) pe măsura timpului, uitat poate chiar de acesta, „Însemnări de renaștere”, în: *Renașterea* 1 (1994) 10. Rețin un pasaj sugestiv pentru articularea sensului istoric cu temeiul teleologic: „(...) acolo unde vocile profane se adaugă vacarmului actual, presa ortodoxă trebuie să redefinească ideea de ‘tranzizie’ în raport cu Absolutul pe care îl slujește”.

4. Câteva direcții

Coordonata fundamentală pe care ar trebui să evolueze de acum înainte presa bisericească este pe cât de simplă, pe atât de inconsecvent pusă în aplicare până azi: înțelegerea legitimității actului jurnalistic creștin, asumarea misiunii Bisericii într-o lume ce continuă să fie secularizată metodic tocmai prin intermediul mijloacelor de comunicare puse în slujba ideologiilor de tot felul. Nu este oare cel mai trist paradox ca Biserica, instituție divino-umană a comunicării întru comuniune, să fie devansată permanent de forme pervertite de comunicare?¹⁶ Unii diriguitori eclesiastici de la noi ar putea, înarmați cu statisticile și sondajele de opinie din ultimul deceniu, să argumenteze senin că, de fapt, Biserica nu are nevoie de o implicare mai accentuată în câmpul comunicațional modern, că ea are alte forme de comunicare, mai subtile și mai profunde (ceea ce este în bună parte adevărat), că presa bisericească, cu toate scăderile ei, este suficientă pentru numărul celor care o citesc, că, la urma urmei, banii ce ar trebui investiți în astfel de mijloace de comunicare pot fi dați săracilor etc.

Tuturor acestor argumente pentru a nu face nimic sau prea puțin le poate servi drept răspuns îngrijorarea unor Biserici și confesiuni, precum Catolicismul și Protestantismul, care se confruntă de secole cu spiritul autonom și care, în duh ecumenic, ne atrag atenția asupra pericolelor presupuse de aderarea inevitabilă a țărilor est-europene la modelul democratic pluralist. În vreme ce un document recent al Consiliului Pontifical pentru Comunicare Socială atrage atenția

¹⁶ Vezi în acest sens și articolul lui R. Schmidt-Rost, *Kommunikation*, în *Evangelisches Soziallexikon*, Neuausgabe, Hrsg. von Martin Honecker ș.a., Stuttgart-Berlin-Köln, Verlag W. Kohlhammer, 2001, col. 862-864.

asupra părților negative ale Internetului și îndeamnă în același timp la o prezență mai activă a mesajului creștin în cea mai mare rețea de comunicare a lumii,¹⁷ un text mai vechi cu doar câțiva ani redactat de un grup de teologi și jurnaliști evanghelici din Germania trage un semnal de alarmă în ceea ce privește adaptarea mijloacelor de comunicare din Occident la regulile profitului și împărțirea treptată a lumii în două noi categorii: țări „bogate informațional” și țări „sărace informațional”.¹⁸

Aceste accente critice nu se mulțumesc doar să identifice pericolele, ci oferă sugestii privind modalitățile de diminuare a influenței negative a mijloacelor de comunicare în masă și descriu strategii de convertire a acestora prin infuzarea lor cu mesajul creștin. Concluzia este dublă: 1. nu putem lupta cu secularizarea dacă nu îi cunoaștem instrumentele de propagare și 2. cea mai eficientă formă de neutralizare nu este simpla combatere, ci transformarea, „convertirea”, așa cum Sfinții Părinți vor fi convertit în epoca lor filosofia greacă, identificând în aceasta elemente ce anunțau întruparea Fiului Omului. Unei apologii a răului nu i se poate răspunde decât tot apologetic: retorică pozitivă vs. retorică malefică. La aceasta se adaugă, să nu uităm, asistența permanentă a Sfântului Duh.

Insistând pentru o clipă asupra argumentelor pentru a nu face (mai) nimic, faptul că Biserica Ortodoxă Română se bucură de mai bine de un deceniu de cea mai mare încredere din partea populației, nu trebuie să ne lase orbi față de evoluția

¹⁷ Conseil pontifical pour les communications sociales, „Ethique et internet”, în *L'Osservatore romano* (ed. fr.) 12 (19 mars 2002) 8-10. Traducerea în limba română este în curs de apariție în revista *Renașterea*.

¹⁸ *Mandat und Markt. Perspektiven evangelischer Publizistik, Publizistisches Gesamtkonzept 1997*, Herausgegeben vom Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland, Frankfurt am Main, Gemeinschaftswerk der Evangelischen Publizistik, 1997.

mai largă. Așa cum o subliniază și semnalele din Apus, o democrație funcțională și o prosperitate economică (încă inexistente ca atare la noi) aduc după sine nu numai binecuvântări. Ar fi suficient să ne gândim, de pildă, la conflictul politico-mediatic dintre Biserica Ortodoxă a Greciei și guvernul Simitis.

La noi, tranziția prelungită a dovedit din plin că aproximațiile morale prosperă într-o atmosferă de aproximație deontologică în materie jurnalistică. De un deceniu asistăm la atacuri succesive, având pe rând alte motive, împotriva Bisericii majoritare: fie că este vorba despre chestiunea patrimonială a greco-catolicilor, de persecutarea unor minorități sexuale, de sectele nedreptățite și lezate în libertatea lor de manifestare, de mult citatul colaboraționism al Bisericii cu regimul comunist și poliția lui politică, de corupția unor slujitori ai altarului sau de orice alt motiv, real sau închipuit, presa noastră post-decembriștă nu a făcut economie de epitete, presupuneri nefondate, născociri și calomnii. Tuturor acestora nu a fost cine să le răspundă. Au încercat, cu riscul marginalizării în cercurile culturale, unii laici mărturisitori care, culmea, au fost întâmpinați de diriguitorii eclesiastici mai curând cu neîncredere sau cu o teribil de jenantă senzație că sunt cultivați atâta vreme cât pot fi utili. În rest, întrebarea Părintelui Stăniloae adresată Părintelui Anania la începutul anilor '90, pe vremea Grupului de Reflecție pentru Înnoirea Bisericii – „unde sunt intelectualii care să apere Biserica?” –, a rămas fără un răspuns concret. O încercare de răspuns a fost dată de Conferința laicului, o inițiativă eșuată lamentabil prin concursul ierarhiei neîncrezătoare în bunele servicii și intenții ale mirenilor și prin cel al laicului însuși, ros de orgolii.

Cu toate acestea, multe deficiențe s-ar fi putut îndrepta prin veghea și prezența de spirit a oamenilor Bisericii. În secolul al

XXI-lea deja, după experiența de până acum, am fi așteptat ca măcar o parte din învățămintele acesteia să fi fost trase. Practic, fiecare eparhie are acum câte un Birou de presă și relații cu publicul. Tot în practică, lucrarea acestor oficii este redusă la trimiterea pe fax a comunicatelor de presă reactive. Nici urmă de inițiativă mai amplă, de strategie bine gândită și riguros aplicată. Nici măcar grija pentru imagine nu mai convinge pe unii diriguitori eclesiastici să dea mână liberă implicării comunicaționale a eparhiilor pe care le conduc. În acest context de însușire doar exterioară a simbolurilor epocii în care trăim, calculatoare și reportofoane, nu miră faptul că proiectele sociale ale Bisericii, nu puține la număr și presupunând eforturi financiare deloc modeste, nu sunt suficient cunoscute, așa cum necunoscute rămân și alte pagini pozitive din cronica recentă a vieții bisericești. Pe scurt, Bisericii îi lipsește încă o antenă, așa cum îi lipsește acea sinteză între propovăduire și imagine (în sensul cât se poate de larg al termenului) care să o replaseze în circuitul mediatic de pe alte poziții decât cele ale unui subiect asupra căruia revin mereu alții și cu mereu alte acuze sau clișee reîncălzite.

5. Pașii următori

În final, să vedem, pe scurt, care sunt posibili și necesarii pași spre remedierea deficitului comunicațional al Bisericii noastre. Aceasta nu înainte de a aminti că recent, în zilele de 7-9 iunie 2001, s-a desfășurat la București, din inițiativa grupului redacțional „Viața religioasă” din cadrul Societății Române de Radiodifuziune, prima ediție a Simpozionului Creștin al Oamenilor de Presă (S.C.O.P.). Organizat în formulă ecumenică, S.C.O.P. din 2001 a încercat să facă bilanțul presei

creștine din România de azi, imaginea rezultată nefiind, din păcate, simțitor mai bună decât cea rezultată din discuțiile purtate în 1994 la Cluj. În ciuda acestui fapt sau poate tocmai pentru că lucrurile se prezintă așa și nu altminteri, cred că avem datoria de a relua, de fiecare dată când este posibil, catalogul opțiunilor minime în materie. Așadar, iată câteva puncte de plecare:

1. Se impune (re)descoperirea urgentă a Internetului. Așa cum sugerează și documentul pontifical citat, acest mediu de comunicare instantanee este o șansă și un blestem în egală măsură. De aceea, depinde în bună parte de noi dacă un sens va predomina pe celălalt. Trebuie să pricepem și să facem înțeleș faptul că, așa cum Reforma lui Luther este inseparabilă de tiparul lui Gutenberg, tot astfel, în mileniul al III-lea, misiunea Bisericii este de negândit fără uzul Internetului. Nu sugerăm prin aceasta că propovăduirea „clasică”, de la persoană la persoană, nu ar mai fi de actualitate sau destul de eficientă. Dimpotrivă. Tot ceea ce Biserica realizează la nivel interpersonal rămâne de referință. Ceea ce Biserica poate realiza prin Internet este însă contactarea unei pături sociale și culturale, mai ales formată din oameni tineri, care altminteri este greu de identificat în aglomerațiile urbane ale secolului al XXI-lea.

2. În ceea ce privește angajamentul deja existent al Bisericii în domeniul comunicațional modern, posturile de radio ortodoxe de la Iași, Cluj-Napoca și Alba Iulia vor trebui să colaboreze mai intens între ele și să ajute concret inițiative similare în alte părți ale țării. Absența unui post de radio similar în Capitală rămâne până azi una dintre cele mai grave curențe pastoral-misionare ale Bucureștiului.

3. Cu măsură și fără triumfalism, Biserica ar trebui să schițeze scenariul unei posibile implicări viitoare și în domeniul comunicării prin imagini. Un post de televiziune, pe lângă costurile enorme, este și un alt tip de provocare mediatică. El trebuie să aibă o anume agresivitate pentru a se impune. Or, cu cât mergem mai departe, către sfere comunicaționale mai sofisticate, cu atât vedem mai limpede care sunt limitele implicării Bisericii. Motiv pentru care un post de televiziune creștin ar trebui să aibă, ca și posturile de radio amintite deja, un caracter accentuat cultural-social. În orice caz, experiența radiofonică va putea într-o bună zi să fie de folos unui proiect TV.

4. Un deziderat neîmplinit în mod satisfăcător între 1994 și 2001: formarea unei bresle de jurnaliști creștini. Precizez în acest context că, tot la Cluj, începând cu anul universitar 2002-2003 se va testa o nouă secție în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai”: Teologie - Științele comunicării.

5. Chiar dacă persistă încă o seamă de tensiuni, reale sau alimentate din varii pricini, este momentul să alcătuim proiecte mediatice cu deschidere ecumenică, comunicarea și filantropia fiind două zone în care, dincolo de diferențele dogmatice, Bisericile și confesiunile istorice pot colabora. Fără sincretism, dar și fără false baricade.

6. Am lăsat la urmă conceptul generic de „presă creștină” și, mai precis, cel de „presă ortodoxă”. Pentru că aminteam de întâlnirea S.C.O.P. din 2001, am să citez, inclusiv sub formă de concluzie, cele spuse de Răzvan Codrescu în marginea acestui simpozion:

E un adevăr stânjenitor că astăzi, în România, avem mai degrabă o seamă de publiciști creștini – mai mult sau mai puțin înzestrați – decât o adevărată presă creștină de larg impact. (...) Ar fi de dorit ca Biserica Ortodoxă Română (în calitate de Biserică majoritară, n.n.) să se implice mai mult (inclusiv financiar și logistic), asigurând „presei creștine” acel „spate” care îi lipsește și întinzând „laicatul ortodox” o mână mai puțin circumspectă, zgârcită și șovăitoare decât până acum. Dacă nu un cotidian, atunci măcar un săptămânal creștin central – și nu strict „popesc” – ar fi urgența mediatică a anilor următori. Altminteri, „presa creștină” va rămâne o sublimă amăgire (sau o vor face, în felul lor, anumite grupări neortodoxe, pe „spatele” cine știe cui va fi înțeles adevărata „miză” pe care o reprezintă *mass media* în pragul mileniului trei). Cine are urechi de auzit, să audă!¹⁹

¹⁹ R. Codrescu (semnat: V.A.M.), „S.C.O.P. - Un colocviu național al presei creștine”, în: *Puncte cardinale*, 7 (2001) 2.